

(objavljeno na sajtu NSPM 11.12.07)

KOMENTAR NA "JAVNO OBRAĆANJE UPRAVNIKA STUDIJSKIH GRUPA FILOZOFSKOG
FAKULTETA UNIVERZITETA U BEOGRADU NACIONALNOM SAVETU ZA NAUČNI I TEHNOLOŠKI
RAZVOJ REPUBLIKE SRBIJE"

U svom javnom saopštenju pod gornjim naslovom potpisnici izražavaju veliku zabrinutost za posledice koje «Pravilnik o vrednovanju» u pripremi može izazvati u oblastima nauke kojima se bave, tražeći od Nacionalnog saveta da ih zaštiti. Upućujemo Nacionalnom savetu izraze svog neslaganja sa sadržajem i porukama tog dokumenta, uz molbu da ih takođe uzme u obzir u svom radu. Istovremeno se obraćamo potpisnicima apela u najboljoj veri da će naše argumente primiti s pažnjom. Stavove s kojima se ne slažemo dajemo ovde u širim izvodima, da izdvajanjem iz konteksta autorima teksta eventualno ne nanese nepravdu. Sva isticanja u izvodima su naša.

Nacrti Kriterijuma vrednovanja naučnog rada ukazuju na primat koji se u politici Ministarstva nauke pridaje listama citiranosti. Ovakve liste u najvećem broju slučajeva ne uvažavaju značaj mnogih bitnih ne-američkih tradicija u društvenim, istorijskim i naukama o jeziku i književnosti, često ne uključujući čak ni najuglednije časopise iz naših oblasti koji se ne objavljuju na engleskom jeziku. Nezadovoljstvo listama citiranosti brojnih naučnih zajednica iz velikih nacija/ekonomija, poput nemačke, francuske ili italijanske, danas je opšte mesto i naše upozorenje daleko je od usamljenog u evropskom prostoru nauke i visokog obrazovanja.

Citiranosti se daje prednost samo pri određivanju statusa časopisa kao i ranije, da bi se učinak ipak izražavao samo na osnovu produktivnosti. Citiranost pojedinaca, koja figurira kao neobavezan kriterijum i u važećem pravilniku, u Nacrtu je zadržala takav status. U odeljcima o kvantifikaciji rezultata i minimalnim zahtevima za izbor u zvanja ona se ni ne pominje. Trebalo bi da je koriste komisije u svom radu, ali i dalje na neobavezan način. Nacrt najavljuje standarde za citiranost koje bi trebalo da utvrde matični naučni odbori, ali se dopušta da u zamenu upotrebe i druge pokazatelje. Sve to, na žalost, veoma je daleko od toga da se «listama citiranosti» daje primat, koji bi inače, kao provereno vredniji pokazatelj, trebalo da ima. Molimo članove Saveta da uzmu u obzir tu činjenicu nauke.

Kritikujući «liste citiranosti» potpisnici očigledno misle na Thomson-ISI citatne indekse i smeta im to što bi one trebalo da se koriste, makar i kao neobavezan pokazatelj. Invalidiraju ih s osloncem na kritike popisa časopisa (Master Journal List, MJL) iz kojih se citiranost izvodi i te kritike proglašavaju opštim mestom. Proučavamo te kritike i znamo da nisu malobrojne, ali je znatno više autora koji prihvataju to da nauka mora imati svoju *lingua franca* i da se, bar za sada, ništa ne može protiv toga što je to engleski jezik. Takođe, put do MJL ipak je otvoren za sve naučne časopise. Nepravredno je reći da MJR izostavlja najuglednije časopise iz bilo koje oblasti na geografskoj ili mapi nauke. Koji su to časopisi? Kojim naučnim sredstvima je taj ugled pokazan i dokle seže? No, sve i da je tako, Nacrt omogućava korigovanje manjkavosti MJR, dajući matičnim naučnim odborima diskreciono pravo da liste kategorizovanih časopisa prošire po sopstvenom uverenju. Pravilnik bi to pravo trebalo da ograniči.

U scijentometrijskoj literaturi opšte je mesto nešto sasvim drugo: pogrešno je utvrđivati kvalitet jednog rada na osnovu citiranosti časopisa u kome je obavljen. Umesto toga, preporučuje se citiranost samog rada. Zalažemo se za takvu primenu citiranosti i preporučujemo da se ona uvede kao obavezujuće merilo, bar pri izboru u viša zvanja, za ocenu podobnosti za ulogu rukovodioca projekta i, naročito, u postupku evaluacije naučnih institucija.

Prirodna razgranatost društvenih i humanističkih nauka i relativno mala naučna zajednica uslovljena veličinom same države čine da je, unutar tih nauka, scijentometrija neprikladan kriterijum za ocenjivanje i naučnih časopisa i pojedinačnih naučnih doprinosa. Takođe, predloženo određenje monografije kao skupa od četiri naučna članka, dato kroz zbir bodova koji se za takav naučni rezultat dobijaju, svodi buduću naučnu produkciju na brošure od 50-ak stranica, a u kontekstu važećeg i predloženog bodovanja pisanje većih knjiga gubi svaki smisao. Srpske društvene i humanističke nauke nikada nisu bile van sveta i tokom svog postojanja kroz tri veka razvile su primerene veze sa evropskom i svetskom naukom, veze koje se mogu ugraditi i u kriterijume za vrednovanje ukoliko za to postoji dobra volja.

Ono što je prikladno za velike i razvijene naučne sredine, odista ne mora biti i za našu. Međutim, kada je reč o primenljivosti scijentometrije stvari stoje upravo obratno. U malim sredinama nearbitrarna, dakle scijentometrijska merila su srazmerno efektivnija, i to prosto zato što su alternativni postupci vrednovanja, oni zasnovani na tzv. ekspertizi i komisijskoj proceni, neuporedivo manje pouzdani od takvih istih u razvijenoj nauci. Razvijene sredine razvijenije su i po tome što je tu komisijsko odlučivanje kvalitetnije, uz ostalo zahvaljujući oslanjanju na eksperte (scijentometričare). Odlikuju se i većom javnošću rada, što ostavlja manje prostora za pogodbe na račun predmeta procene i naučnog i/ili društvenog interesa. Problem malih brojeva jeste problem scijentometrije malih sredina, ali je problem konflikta interesa u takvim sredinama praktično nerešiv.

Tvrdnja da je u nekim oblastima nauke «scijentometrija neprikladan kriterijum za ocenjivanje i naučnih časopisa i pojedinačnih naučnih doprinosa» protivni se definiciji te discipline i svekolikom korpusu saznanja. Uz najveći napor ne nalazimo u zemljama naše razvijenosti neki primer drukčijeg vrednovanja časopisa do scijentometrijskog, odnosno bibliometrijskog.

Nepromišljena je promena koja u obzir ne uzima sopstvenu istoriju. Izjava da i humanističke nauke moraju izaći na svetsku vetrometinu pokazuje nerazumevanje društvene uloge humanističkih i društvenih nauka. Upravo suprotno, naša država mora društvenim i humanističkim naukama da napravi zavetrinu, jer su upravo njoj te nauke neophodne za uspešno sagledavanje mesta koje zauzimamo, trenutka koji živimo i budućnosti koja nas očekuje. Tužno je društvo koje dozvoljava da predstave i istine o njemu kreiraju i vrednuju samo drugi.

Nepoznato nam je čija se izjava ovde osuđuje, mada kontekst upućuje na to da ona dolazi iz «dela naučne administracije», dakle iz Ministarstva nauke. Čija god da je, ne vidimo da je neumesna. Mi je razumemo kao poziv na objavljivanje u međunarodnim naučnim glasilima i podsticanje takve prakse merama vrednovanja. Učinak Srbije spram učinka zemalja s kojima je poređenje umereno i potrebno, npr. Slovenije, Hrvatske ili Bugarske, najniži je u oblastima nauke o kojima je u saopštenju reč. Pravo je naučnih vlasti da takvo stanje menjaju podsticajnim merama, kao što je pravo monetarnih vlasti da kursom nacionalne valute podstiču izvoz da bi umanjile platni debalans. Ako neko u takvim prilikama protestuje, kažemo da je monopolista. Razumemo to da tzv. nacionalne discipline, npr. nacionalna istorija ili srpska književnost, moraju na određeni način da budu zaštićene u sistemu vrednovanja, ali s kojim pravom se to traži za discipline poput sociologije ili psihologije, kojima su vrata baza Thomson-ISI ipak otvorena. Domaći časopis Psihologija je (uz ostalo, zahvaljujući našoj tehničkoj podršci) upravo prihvaćen u Thomson-ISI MJL.

Ovim saopštenjem vrši se pritisak na one koji pripremaju jedan propis da bi ga uskladili sa zahtevom vremena i potrebama razvoja nauke Srbiji, za šta su odgovorni. Jasna je intencija tog propisa: uvećati naučni učinak zemlje. Nacionalni učinak meri se, hteli mi to ili ne, na osnovu produktivnosti i citiranosti u Thomson-ISI citatnim indeksima iz kojih se deriviraju tzv. Esencijalni naučni indikatori, da bi se zatim «pretopili» u Strukturalne indikatore EU i koristili za međunacionalna poređenja. Na određeni način ti rezultati učestvuju, u «nacionalnim kvotama» evropskih naučnih fondova u kojima participira i Srbija. Da li je problem u tome što su ti indikatori evropski? Da li je rešenje u tome da se srpska akademska zajednica povuče iz tih fondova? Rezultati na pomenutim indikatorima ocena su kompetentnosti naše naučne zajednice, a medurezultati doslovno ocena rada kreatora naučne politike u određenom periodu. Imamo li pravo da u ime mogućih malih nepravdi, koje Nacrt dopuštanjem izuzetaka uostalom otklanja, zahtevamo od onih kojima je napredak srpske nauke posao da zapostave svoju dužnost?

Nije prejako reći da istine o našem društvu kreiranju samo drugi. Ne samo da takvu ocenu prihvatamo, već s potpisnicima delimo frustraciju koja otuda dolazi. Ali kako to promeniti ako ne suprotstavljanjem naše istine njihovoj? Čija je to dužnost ako ne autora iz oblasti koje potpisnici zastupaju? I gde ako ne na tom, jedinom terenu, u međunarodnim časopisima, pošto naše dvorište nikako nije teren za utakmicu te vrste. Zalažemo se zato za rešenje u Pravilniku, koje radove iz oblasti društvenih, humanističkih i jezičkih (DHJ) nauka objavljene u ISI časopisima nagrađuje izrazito većim brojem bodova nego u drugim disciplinama. Rešenja, pak, kojima se dopušta to da domaće časopisi iz ovih oblasti mogu komisijskom odlukom da zadobiju status međunarodnih (pa i onda kada imaju izvan zemlje nulti odziv, čega sada ima) smatramo štetnim za ugled zemlje i limitirajućim faktorom razvoja tih naučnih oblasti samih.

Zašto potpisnici u rečenici «o kreiranju istine o našem društvu» pridodaju i vrednovanje? Da li to žele reći da ih naše vlasti prepuštaju na milost i nemilost tuđinskim merilima? Istina o tome je sledeća: Upravo zbog nedovoljne zastupljenosti domaćih DHJ časopisa i autora u međunarodnim indeksima, a iz preke potrebe da se u srpskoj nauci uvede pošteno i podsticajno vrednovanje, pokrenuti su projekti «Bibliometrijska analiza i preliminarna kategorizacija domaćih časopisa» i «SCIndeks: Srpski citatni indeks». Te projekte podržala su sva tri sastava Ministarstva nauke, uvedena u dužnost od demokratskih promena u zemlji. Ako su autori i časopisi iz DHJ disciplina malo citirani u ISI citatnim indeksima, u SCIndeksu su obilato više od ostalih. Bar nekima među potpisnicima to je vrlo dobro poznato. Ali oni ne kažu da hoće Srpski citatni indeks, ili ruski, ili kineski, jer i takvi postoje, već kažu da neće indkse. Oni ne osporavaju samo produkte Thomson-ISI, već scijentometriju kao naučnu disciplinu i citiranost kao civilizacijsku tekovinu i antikoruptivni regulatorni instrument.

Otkud antikoruptivni? Pa zato što nam je zahvaljujući scijentometriji i citiranosti bilo moguće otkriti ono što bi inače ostalo skriveno. Saznali smo da postoji korelacija između publicističke strategije i ukupnog ponašanja, uključujući i kriminalno. Utvrdili smo da su uhapšeni profesori Pravnog fakulteta u Kragujevcu po svojoj citiranosti jedva u ravni proseka kontrolne grupe koju čine sve njihove kolege u Srbiji, uključujući i asistente-pripravnike. Pritom su dobili više novčanih nagrada Ministarstva od bilo koje druge društveno-naučne grupe svoje veličine. I sve to po odredbama važećeg pravilnika koji se, kako znamo, oslanja samo na produktivnost i kategorizaciju časopisa, datu od nadležne komisije mimo rezultata naše bibliometrijske analize. Našoj uvaženoj (i nagrađenoj) kolegici koja je *frontlady* te grupe uverljivo je pokazan plagijarizam.

Plagijarizam je, zahvaljujući citatnim podacima i našim bazama dijagnostikovao, a zatim i dokazan jednom docentu našeg uglednog društveno-naučnog fakulteta. To je završilo povlačenjem rada i izvinjenjem redakcije prestižnog našeg časopisa autorima rada, inostranim istraživačima. Plagijarizam velikih razmera konstatovali smo u radu asistenta na fakultetu s koga dolazi ovo saopštenje. To nas je zaustavilo u nameri da časopis u kome je rad objavljen, a izdaje ga isti taj fakultet, predložimo za pridruživanje ISI citatnim indeksima, mada je prethodno ušao u uži izbor kandidata. Naš program promocije domaćih časopisa zasnovan je na rezultatima bibliometrijske analize i samo zahvaljujući tome naši predlozi izdavačima najznačajnijih svetskih baza, Thomson-ISI i Elsevier, bivaju prihvaćeni. Uređenje domaćeg periodičnog izdavaštva i promocija domaćih časopisa bez primene scijentometrije nisu mogući. Eradikacija pojava koje ruiraju ugled naše akademske zajednice i razaraju motivaciju naših istraživača bez primene citiranosti još manje je mogućna.

Ništa od ovoga potpisnicima ne mora biti poznato. Nemamo ni najmanju sumnju u to da se oni, na svoj način i svojim sredstvima, takođe bore protiv pojava ove vrste. Zato ih molimo da se zapitaju šta u stvari brane, od čega i od koga? Njihov apel nije pucanj u prazno, već u pogrešnu metu. Legitimno bi bilo njihovo pitanje zašto nauke koje zastupaju nemaju veći udeo u naučnom budžetu. Mogli bi, recimo, da ponude i potkrepe tezu da je Srbiji u ova vremena važnija kriminologija ili andragogija, nego ekologija ili astronomija. Posebno bi bilo umesno da utvrde koje su zapravo, dakle s obzirom na učinak (na stranu potrebe), kompetitivne prednosti srpske nauke. Međutim, sva ta i takva pitanja zahtevaju da se na tome radi, da se na osnovu evidencije, naučnim sredstvima, mirno i odgovorno, ispituju statusna pitanja društvenih i humanističkih nauka, kako bi se one zaštitile tamo gde su eventualno ugrožene, pošto to ovde nisu.

Scijentometrija je jedna od društvenih nauka. Biće nam zadovoljstvo, a kada je o mnogim potpisnicama reč i čast, da s njima učestvujemo u jednom takvom udruženom poduhvatu.

Centar za evaluaciju u obrazovanju i nauci
Beograd
Upravni odbor
Predsednik
prof. dr Pero Šipka